

ЕТИМОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ ПРО ДЖЕРЕЛА ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

Тетяна НОВІКОВА,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
t_novikova1982@ukr.net

ETYMOLOGICAL DICTIONARIES ABOUT THE SOURCES OF CHURCH SLAVONIC VOCABULARY

Tetiana NOVIKOVA,

Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovych,
ORCID 0000-0003-0210-6629

Новикова Т. В. Этимологические словари об источниках церковнославянской лексики. В статье проанализирована церковнославянская лексика, которая, по этимологическим словарям, имеет разные пути вхождения в украинский язык: 1) непосредственно из церковнославянского языка или при посредничестве литературно-письменного языка периода Киевской Руси; 2) из церковнославянского языка при посредничестве других языков: русского, чешского или словацкого; 3) из церковнославянского языка способом калькирования; 4) из других языков при посредничестве церковнославянского языка: из древнегреческого, из среднегреческого, из новогреческого, из латинского, из тюркских, из древнееврейского, из германских. **Актуальность** статьи обусловлена необходимостью комплексного анализа церковнославянизмов, являющихся органическим компонентом украинского языка. В исследовании использованы такие **научные методы**: описательный, сопоставимый, статистический. **Научная новизна** заключается в том, что впервые системно описаны языковые и внеязыковые факторы появления церковнославянских заимствований в современном украинском языке, основные пути вхождения церковнославянизмов в украинский язык. **Выводы** свидетельствуют о том, что среди специалистов отрасли и лингвистов продолжают дискуссии относительно появления церковнославянизмов в украинском языке.

Ключевые слова: церковнославянизм, церковнославянская лексика, лексикография, семантика, украинский язык, лексическая единица.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із визначальних чинників українського культурно-національного відродження кінця ХХ – початку ХХІ ст. є відновлення релігійно-церковних традицій – важливої сфери духовного життя етносу, що зумовило підвищений інтерес до вивчення проблем функціонування лексики, пов'язаної з цією сферою, зокрема й церковнослов'янізмів, уходження яких у лексичну систему сучасної української мови є наслідком процесів міжмовної взаємодії, що тривала на українських землях ще від часів Київської Русі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавців (Л. Булаховського, І. Вагилевича, А. Кримського, І. Огієнка, В. Сімовича, М. Трубецького, Б. Успенського, О. Шахматова) уже давно цікавлять питання взаємозв'язку церковнослов'яніської та української мов, а також репрезентації церковнослов'янізмів у сучасній українській мові. Зокрема, чимало сучасних учених (М. Алефіренко, Л. Гнатюк, О. Горбач, І. Ісиченко, С. Корнієнко, С. Лісняк, Г. Межжеріна, Т. Мороз, В. Німчук, Ю. Осінчук, Г. Півторак, Н. Пуряєва, В. Русанівський, П. Сігалов, М. Скаб, А. Стаменова, Л. Ткач, О. Ткаченко, Л. Устюгова, О. Чмир, Ю. Шевельов, Л. Шевченко, О. Шимко, М. Юрковський та ін.) досліджують проблеми функціонування церковнослов'янізмів в українській мові та виникнення і розвитку церковнослов'яніської мови в Україні.

Елементи системного підходу до історико-морфологічних явищ церковнослов'яніської мови простежують у працях О. Безпалька, В. Борковського, Л. Булаховського, Ф. Буслаєва, О. Востокова, Я. Головацького, М. Жовтобрюха, В. Журавльова, В. Колесова, П. Кузнецова, Є. Куриловича,

М. Максимовича, Ф. Мареша, А. Мейє, Р. Нахтігала, П. Сігалова, І. Срезневського, Л. Устюгової, Г. Хабургаєва, Ю. Шевельова та ін.

Однак незважаючи на те, що існує чимало наукових розвідок, у яких досліджують зв'язок церковнослов'яніської мови з українською, вплив однієї мови на іншу, частково репрезентацію церковнослов'яніських одиниць у лексичній системі української мови функціонування церковнослов'янізмів у творах художньої літератури та ін., проблема вивчення цього пласта лексики, зокрема його обсягу та місця в лексичній системі української мови, залишаються актуальними й сьогодні.

Мета статті – систематизувати церковнослов'янізми, використовувані в сучасній українській мові, охарактеризувати їх репрезентацію в основних словниках; описати джерела та шляхи запозичення церковнослов'янізмів в українську мову за етимологічними словниками. **Актуальність** розвідки вливає з потреби комплексного аналізу церковнослов'янізмів, які є органічним складником української мови. Актуальність цієї проблематики в сучасному українському мовознавстві зумовлена не лише недостатнім її висвітленням і певною фрагментарністю досягнутих результатів, а й тим, що, крім мовознавчих та історико-культурних аспектів, вона має певну реабілітаційну спрямованість. У дослідженні використані такі **наукові методи**: описовий, зіставний, статистичний. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що вперше системно описано мовні та позамовні чинники появи церковнослов'яніських запозичень у сучасній українській мові, основні шляхи входження церковнослов'янізмів в українську мову.

Виклад основного матеріалу. У лексичному складі сучасної української мови, який, окрім питомої лексики,

увібрив у себе до десяти відсотків запозичень, виокремлюють пласт церковнослов'янських слів, що належать чи не до найдавніших запозичень.

Історія церковнослов'янських лексичних запозичень в українській літературній мові має дві характерні риси. Перша з них є наслідком внутрішнього розвитку української мови і пов'язана з фонетичною (і частково морфологічною) адаптацією церковнослов'янських слів в українському мовному оточенні. Друга причина, екстралінгвальна, визначена специфікою політичної і культурної історії України. Для української мови властиве вживання адаптованих церковнослов'янських слів, улаштування на місці церковнослов'янських загальноживаних їхніх лексико-семантичних варіантів, які не містять в собі церковнослов'янських диференціальних ознак або пряма заміна церковнослов'янських «домашніми словами». Саме ця особливість, за словами А. Стеманової, є причиною наявності в сучасній українській літературній мові значно меншої кількості церковнослов'янських лексем, ніж у сучасній російській літературній мові¹.

Проникаючи в українську мову, церковнослов'янські, як і будь-які запозичені лексичні одиниці, піддавалися переоформленню відповідно до внутрішньомовних законів її розвитку: змінювалось (якщо вони мали у своєму складі звуки, не властиві для української фонетичної системи) звучання, слова набували нових значень та стилістичних якостей. Наприклад, церковнослов'янську лексему *пещера*, що мала м'який звук [штґ], почали вимовляти як *пещера*, пізніше як *печера*: не властивий українській вимовній системі звук змінювали на ближчий за акустичними властивостями український звук [ч]. Саме тому деякі церковнослов'янські настільки міцно закріпилися в словнику української мови (знак, милосердя, єдиний, жертва предок та ін.), що пересічний носій сучасної української мови зовсім не відчуває, що вони запозичені.

Церковнослов'янська лексика в українську мову, за етимологічними словниками, йшла різними шляхами: 1) прямо з церковнослов'янської мови або за посередництва літературно-писемної мови періоду Київської Русі, їх в аналізованому масиві найбільше – 1814 лексем (наприклад, *агнецъ, аз, благо, брань, віцати, власть, вождь, воскресати, враг, глава, знак, істина, моці, маститий, насущній, нужда, обитель, празник, прах, предводитель, просвіцати, раб, седмиця, смрад, собор, согрішати, сокровенний, союз, срам, сторицею, страж, супостат, суцїй, тать, тілеса, торжество, храм, хранитель, член, чреватий, юний, юродивий, язык* “народ”); 2) з церковнослов'янської мови за посередництва інших мов: російської – 118 (*обличитель, община, запрет, здравіця, здраствувати, злорадій, обличитель, попрікати, превосхлдительство*), чеської або словацької – 5 (*благодит, вред*); 3) з церковнослов'янської мови способом калькування – 42 (*втілити – вьплътити, наверхтати –*

обрацати, нашестья – нашествие, одкровення – отькровєніє, Рїздво – Рождество). Однак вважаємо, що таких кальок набагато більше, ніж дає “Етимологічний словник української мови”; 4) з інших мов за церковнослов'янського посередництва: зі старогрецької – 583 (*алілуя, аміні, апостол, архієрей, диякон, єпископ, канон, келія, коливо, лепта, митрополит, псалом, тартар, трапеза, фіміам, херувим, хрест*), із середньогрецької – 91 (*ікона, іконостас, крилас, лампада, омофор, паламар, пресвітер, титло*), з новогрецької – 8 (*попадя*), з латинської – 12 (*легіон*), з тюркських – 10 (бісер), з гебрійської – (Адам), з германських – 3 (*жузел*).

Значимо, що слова з **архі-**, які запозичені з грецької (*архіміцет*) або через посередництво інших мов (*архітектура, архітектоніка* – з латинської, *архіпелаг, архітрап* – з німецької), не вважаємо такими, що в своїй основі мають структурний композит **архі-**, який прийшов з грецької через церковнослов'янську мову, а розглядаємо їх – як такі, що запозичалися прямо з цих мов разом із грецьким композитом **архі-**, хоча деякі з них (такі, як *архітектура, архітектоніка*) і функціонували в мові церковнослов'янській.

Хоча в “Етимологічному словнику української мови” спостерігаємо й деякі неузгодження. Так, лексему *ангел* подано як запозичення з грецької, а *агел* – з грецької, але через церковнослов'янську. Думаємо, перша лексема також є запозиченням не прямо з грецької, а за посередництва церковнослов'янської.

Деякі відмінності бачимо й між етимологічними словниками. Наприклад, у російській мові слова *чадо, часослов, щедрий, юда, юний* та *юродивий* (за “Етимологічним словником російського мови” М. Фасмера) є церковнослов'янськими, а в українській “Етимологічний словник української мови” фіксує: *чадо, юний* та *юродивий* – з праслов'янської², *часослов* – з грецької³, *юда* – з гебрійської⁴. Думаємо, що ці слова в українській мові також є церковнослов'янськими, оскільки церковнослов'янська мова прийшла на територію Росії через Україну. Особливо це стосується слова *юродивий*, яке в розмовній та писемній мові Київської Русі мало значення “дурний”, а значення “святий”, думаємо, що прийшло з церковнослов'янської мови.

Отже, у роботі ми розглядаємо не лише слова, що прийшли безпосередньо з церковнослов'янської мови, але за її посередництва з інших мов, зокрема з грецької, а також похідні від цих слів у сучасній українській мові. Як зауважує Г. Межжеріна, у мові XI – XII ст. відбувалося неповне запозичення семантичних лакун; йшло вторинне накопичення матеріалу, поява паралельних, додаткових до вже наявних, словотвірних, семантичних структур, грамагічних конструкцій. Засвоювалися не лише мовні одиниці (до того ж одиниці різних рівнів), а й способи та прийоми їх продукування⁵. Крім того, основна частина слів з церковнослов'янськими ознаками сформувалися в українській, російській і білоруській мовах, як зазначає Ф. Філін, поза межами церковнослов'янських текстів⁶.

¹ Stamenova, A. “Davn' obolgars'ka leksychna spadshchyna v suchasniy ukraiyins'kiy literaturniy movi” [Ancient Bulgarian lexical heritage in the modern Ukrainian literary language], *Problemy slovyanoznavstva* [Problems of Slavic studies], L'viv: LNU im. Franka, 2005, Vol. 55, P. 232–234 [in Ukrainian].

² Melnychuk O. S., Bilodid I. K., Kolomiets V. T., Tkachenko O. B. *Etymologichnyi slovnyk ukrayins'koyi movy: v 7 t.* [Etymological dictionary of Ukrainian language in 7 volumes], Kyiv: Naukova dumka, 2006, Vol. 6, P. 275, 522, 525 [in Ukrainian].

³ Ibidem, P. 283.

⁴ Ibidem, P. 519.

⁵ Mezherina H. “Asymiliatsiya starslovyanizmu zhestokiy u davn'orus'kiy movi XI – XII st.” [Assimilation of Old Slavonic *zhestokiy* in the Old Russian language of the XI – XII century], *Aktual'ni problemy ukrayins'koyi lnhvistyky* [Current problems of Ukrainian linguistics], K.: Kyuyivs'kyu universytet, 2001, P. 62 [in Ukrainian].

⁶ Filin F. *Istoki i sud'by russkogo lit'eraturnogo yazyka* [Origins and destinies of the Russian literary language], Moskva: Nauka, 1981, P. 59 [in Russian].

На думку С. Корнієнко, слова церковнослов'янського походження становлять дві функціональні групи. Першу утворюють церковнослов'янізми, які не мають українських відповідників і ввійшли в нашу мову в процесі заповнення лакун назвами нових, важливих для духовного і культурного життя народу явищ. Друга група представлена лексемами на позначення понять, назви яких уже функціонували в українській мові, вступаючи з ними в антонімічні чи синонімічні лексико-семантичні відношення. Роль складників обох груп полягає у збагаченні лексичної системи у процесі називання нових мовних понять, розширенні словотвірних можливостей словесно-художнього вираження української мови⁷.

За словами Г. Межжеріної, одним із аспектів дослідження генези лексичної системи української мови є реконструкція процесу асиміляції в ній церковнослов'янських слів та форм⁸. І одна з найважливіших обставин майже безперешкодної асиміляції церковнослов'янізмів у слов'янських мовах, і зокрема в літературно-писемній мові періоду Київської Русі, полягає в тому, що церковнослов'янська мова мала величезний, більш як на 90% спільнослов'янський фонд лексики, словотвірних формантів, граматичних форм тощо⁹.

Як зауважує І. Юшук на українську церковнослов'янська мова (зокрема її лексика) суттєво не вплинула: нею користувалося тільки духовенство, а тому з церковнослов'янської українська мова засвоїла невелику кількість назв абстрактних понять, пов'язаних насамперед з релігією, мораллю¹⁰.

Однак це дещо суперечлива думка, оскільки слів з абстрактними значеннями в нас досить багато, і серед них чимало власне церковнослов'янізмів. В останній час відбувається переосмислення рівня впливу церковнослов'янської мови на українську в бік його суттєвого збільшення, що, власне, й доводить наше дослідження.

На думку В. Русанівського та В. Німчука, багато слів у літературно-писемному варіанті церковнослов'янської мови Київської Русі, очевидно, утворювалося за зразком староболгарських і з часом ставали здобутком східнослов'янських мов¹¹. На цю особливість розвитку церковнослов'янської мови на Русі звернув увагу Ф. Філін: “Треба з'ясувати, що входило в руську мову безпосередньо зі старослов'янського (староболгарського) джерела, а що було створено самим русинами”¹². Аналізуючи лексику “Повісті временних літ”, А. Львов відзначив, що церковнослов'янські за фонемним складом слова, на зразок *власяниця*, *плат*, *оток*, *схрэнити* “поховати”, *скомрах* та ін., насправді є лексичними одиницями літературно-писемної мови Київської Русі, що виступають

у церковнослов'янській мові¹³. Ф. Філін долучає сюди лексему *младость* “юність, молодість”, що виникла на церковному ґрунті Київської Русі і якої не було в церковнослов'янській мові¹⁴. На нашу думку, таких випадків у мові чимало, і вони потребують спеціального діахронного дослідження, а отже, розрізнити “східнослов'янський старослов'янізм” чи “старослов'янський східнослов'янізм” без хронологічного дослідження пам'яток неможливо. З огляду на синхронний характер нашого дослідження ми будемо говорити про обидва ці типи як про церковнослов'янізми в українській мові, без розмежування того, з якого боку відбувався вплив тієї чи тієї мови оскільки це, очевидно, був взаємовплив. Адже, як зазначають В. Русанівський та В. Німчук, церковнослов'янська мова на Русі була живим, не позбавленим розвитку засобом спілкування. У галузі лексики в ній відбувалися ті ж процеси, що і в староцерковнослов'янській редакції: утворення синонімічних рядів, а звідси лексичне варіювання. У більшості випадків лексичні і словотвірні варіанти входили до складу вже усталеного лексичного запасу староцерковнослов'янської мови¹⁵.

Ми будемо спиратися у визначенні походження тих чи тих лексем на етимологічні словники та виокремлені в лінгвістиці фонетичні й словотвірні ознаки церковнослов'янської мови.

Отже, вплив церковнослов'янської мови на українську відбувався постійно, хоч і мав функціонально-вибірковий характер. Відносини між церковнослов'янською та українською мовами сприяли швидкому поширенню церковнослов'янізмів на теренах сучасної України, і це полегшувало розуміння церковнослов'янської літургії для неосвічених прихожан, робило максимально зрозумілим церковне богослужіння.

Таким чином, уходження церковнослов'янізмів у лексичну систему сучасної української мови є наслідком складних процесів міжмовної взаємодії, які тривали на українських землях ще від часів Київської Русі. Церковнослов'янські запозичення адаптувалися до фонетико-граматичної та семантико-словотвірної систем української мови.

Церковнослов'янська лексика, за етимологічними словниками, потрапляла в українську мову різними шляхами: безпосередньо з церковнослов'янської мови або через літературно-писемну мову Київської Русі, запозичувалася з церковнослов'янської мови за посередництва інших мов – через російську, чеську та словацьку, або, навпаки, запозичувалася з інших мов – з грецької, латинської, тюркських, гебрійської, польської – за посередництва церковнослов'янської. У такий спосіб лексичний склад сучасної української мови ввібрав у себе

⁷ Korniyenko S. *Leksychni staroslovyanyzmy v ukraiyins'kiy literaturniy movi XIX st. (semantychnyy i stylistychnyy aspekty)* [Lexical Old Slavonic in the Ukrainian literary language of the XIX century (semantic and stylistic aspects)], *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovs'k, 2008, P. 13 [in Ukrainian].

⁸ Mezhzherina H. *Asymiliatsiya staroslovyanyzmu zhestokiy u davn'orus'kiy movi XI – XII st...*, op. cit., P. 61 [in Ukrainian].

⁹ Zhukovskaya L. “O nekotorykh problemakh istorii russkogo literaturnogo yazyka drevniyeshogo perioda” [About some problems of the history of the Russian literary language of the most ancient period], *Voprosy yazykoznaniiya [Linguistic issues]*, 1972, № 5, P. 74 [in Russian].

¹⁰ Yushchuk I. *Ukrayins'ka mova [The Ukrainian language]*, Kyiv: Lybid', P. 201 [in Ukrainian].

¹¹ Rusaniv's'kyu V., Nimchuk V. “Spivvidnoshennia funktsiy davn'orus'koyi i staroslovyans'koyi mov u Kyuyiv's'kiy Rusi (XI–XIII st.)” [Correlation of functions of Old Russian and Old Slavic languages in Kievan Rus (XI–XIII century)], *Slovyans'ke movoznavstvo [Slavic linguistics]*, Kyiv: Naukova dumka, 1983, P. 197 [in Ukrainian].

¹² Filin F. *Istoki i sud'by russkogo lit'eraturnogo yazyka...*, op. cit., P. 30.

¹³ L'vov A. *L'eksika “Pov'esti vr'emennuh l'et” [Lexicon “Tale of Bygone Years”]*, Moskva: Nauka, 1975, P. 4–5, 8 [in Russian].

¹⁴ Filin F. *Istoki i sud'by russkogo lit'eraturnogo yazyka...*, op. cit., P. 59.

¹⁵ Rusaniv's'kyu V., Nimchuk V. *Spivvidnoshennia funktsiy davn'orus'koyi i staroslovyans'koyi mov u Kyuyiv's'kiy Rusi (XI–XIII st.)...* op. cit., P. 202.

близько 1,5 відсотків церковнослов'янізмів.

За нашими спостереженнями, чимало значень як релігійно-церковних (*відпущення* – “церк. прощення гріхів”, *віра* – “рел., визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного”¹⁶), так і нерелігійних (*всує* – “ц.-с., марно, даремно”, *десниця* – “заст., книжн., уроч., права рука, а також рука взагалі”, “*житіє* – 2. ірон., рідко, життя” та ін¹⁷), очевидно, прийшли в українську мову через церковнослов'янську, а не прямо з церковнослов'янської, як це фіксують етимологічні словники.

У зібраному матеріалі чимало лексем, яких із прийняттям християнства запозичали з церковнослов'янської мови через відсутність відповідного релігійно-церковного поняття: *грясти*, *істина*, *жезл*, *одесную*. Окремі з них словники фіксують як запозичення з інших мов – з грецької, латинської чи гебрійської мов. Однак ми вважаємо, що лексеми на зразок *анафема*, *Пасха*, *олтар* запозичені за посередництва церковнослов'янської. Серед них є лексеми релігійно-церковного змісту (*амвон* – “підвищення в церкві перед так званими царськими вратами, з якого виголошуються проповіді”, *Іуда (Юда)* – “1. За Біблійною легендою – учень Ісуса Христа, який зрадив свого вчителя за 10 срібляників”, *олтар* – “церк., те саме, що *івтар*”¹⁸) та нерелігійного змісту (*Іуда (Юда)* – “2. *зневажл., лайл., зрадник, запроданець*”, *сатана* – “біс, диявол”, *фіміам* – “пахуча речовина для обкурювання, ладан”¹⁹).

У “Словнику української мови” в 11-и т. можна побачити заідеологізовані формулювання до багатьох слів з релігійними значеннями, що можна пояснити обставинами радянських часів, зокрема: *амвон* – “підвищення в церкві перед так званими царськими вратами, з якого виголошуються проповіді”; *Іуда (Юда)* – “1. За Біблійною легендою – учень Ісуса Христа, який зрадив свого вчителя за 10 срібляників”²⁰. Сьогодні можна побачити зміни до значень такого роду слів, що дає змогу говорити про релігійну свободу в Україні. Так, зокрема “Великий тлумачний словник сучасної української мови” за редакцією В.Т. Бусела фіксує подекуди зміни у значеннях слів, наприклад: *Амвон* – “Підвищення в церкві перед вівтарем, з якого виголошуються проповіді”. Однак більшість слів повторюють ті самі пояснення й маркування, що засвідчені у “Словнику української мови” в 11-и т., наприклад, *Іуда (Юда)* – “1. За Біблійною легендою – учень Ісуса Христа, який зрадив свого вчителя за 10 срібляників”²¹. Якщо звернутися до “Словника української мови” в 20-и т., то тут можна побачити зовсім іншу картину – слова з релігійною семантикою засвідчують інші формулювання й маркування: *Іуда (Юда)* – “1. (з великої літери), бібл. Один із дванадцяти учнів (апостолів) Ісуса Христа, який зрадив свого Вчителя і одержав за це 30 срібних монет”²².

Однак не всі слова з церковнослов'янськими фонетичними та словотвірними особливостями, уживані в сучасній літературній мові, запозичені безпосередньо з церковнослов'янської мови. Є в ній і такі лексеми з цими

ознаками, що виникли значно пізніше в процесі словотворення, яке відбувалося вже в сучасній українській мові (наприклад, *благоустрій*, *мигдалеподібний*, *членороздільний*, *юннатівський*). Це пояснюють тим, що українська мова для творення нових слів іноді використовує давні церковнослов'янські основи і церковнослов'янські словотвірні морфеми, що дає змогу говорити про значний вплив церковнослов'янської мови на словотвірну систему сучасної української мови.

Висновки та перспективи майбутніх досліджень.

Отже, входження церковнослов'янізмів у лексичну систему сучасної української мови є наслідком складних процесів міжмовної взаємодії, які тривали на українських землях ще від часів Київської Русі. Церковнослов'янські запозичення адаптувалися до фонетико-граматичної та семантико-словотвірної системи української мови.

Перспективу дослідження бачимо у вивченні функціонування церковнослов'янізмів на матеріалі текстів різних стилів, а також у дослідженні впливу церковнослов'янської мови на українську у сфері морфології та синтаксису.

Tatiana Novikova. Etymological dictionaries about the sources of church Slavonic vocabulary. The article analyses the Church Slavonic vocabulary, which in the Ukrainian language, according to etymological dictionaries, were gone in different ways: 1) directly from the Church Slavonic language or through the literary language of the period of Kievan Rus; 2) from the Church Slavonic language through other languages: Russian, Czech or Slovak; 3) from the Church Slavonic language by the method of tracing; 4) from other languages through Church Slavonic mediation: from Ancient Greek, from Middle Greek, from Modern Greek, from Latin, from Turkic, from Hebrew, from German.

The relevance of the article is determined by the need of a comprehensive analysis of Church Slavonic, which is an organic component of the Ukrainian language. The urgency of this issue in modern Ukrainian linguistics is due not only to its insufficient coverage and a certain fragmentation of the results, but also to the fact that in addition to linguistic and historical and cultural aspects, it has a certain rehabilitation orientation. The following **scientific methods** were used in the study: descriptive, comparative, statistical.

The scientific novelty of the work is that for the first time the linguistic and extralinguistic factors of the appearance of Church Slavonic borrowings in the modern Ukrainian language, the main ways of entry of Church Slavonic into the Ukrainian language are systematically described. **The results of the work** show that discussions on the emergence of Church Slavonic in the Ukrainian language continue among industry experts and linguists.

Key words: Church Slavonic, Church Slavonic vocabulary, lexicography, semantics, Ukrainian language, lexical unit.

Новікова Тетяна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії літератури, зарубіжної літератури та слов'янської філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор понад 30 наукових праць. Наукові інтереси: формування духовності учнів на уроках української мови; церковнослов'янізми в сучасній українській мові.

Novikova Tetiana – Candidate of Philology, Assistant Professor at the Department of Theory of Literature, Foreign Literature and Slavic Philology of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Author of more than 30 scientific papers. Scientific interests: formation of students' spirituality in the Ukrainian language lessons; Church Slavonicism in modern Ukrainian.

Received: 22.01.2021

Advance Access Published: March, 2021

© T. Novikova, 2021

¹⁶ Biliodid I. Slovnyk ukraïns'koyi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 v.], Kyïv: Naukova dumka, 1970–1980, Vol. 1, P. 626 [in Ukrainian].

¹⁷ Ibidem, Vol. 1, P. 771.

¹⁸ Ibidem, Vol. 1, P. 38, Vol. 4, P. 57.

¹⁹ Ibidem, Vol. 4, P. 57.

²⁰ Ibidem, Vol. 4, P. 57.

²¹ Busel V. Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnyj ukraïns'koyi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language], Kyïv: Naukova dumka, 1970–1980, P. 507 [in Ukrainian].

²² Rusaniv's'kyi V. Slovnyk ukraïns'koyi movy: v 20 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 20 v.], Kyïv: Naukova dumka, 2010–2019, Vol. 6, P. 521 [in Ukrainian].